

KONFERENCJA NAUKOWA
„ORGANIZACJE MŁODZIEŻOWE W XX WIEKU.
DZIAŁALNOŚĆ – IDEOLOGIA – STRUKTURY –
POLSKIE ORGANIZACJE MŁODZIEŻOWE OD 1945 R.”

Toruń, 29 września 2006 r.

29 września 2006 r., w gmachu Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, mieszczącego się na ul. Batorego 39, odbyła się konferencja naukowa pt. *Organizacje młodzieżowe w XX wieku. Działalność – ideologia – struktury*. Zorganizowana ona została przez Instytut Historii i Archiwistyki, przy udziale Koła Naukowego Doktorantów UMK. Stała się ona okazją do ukazania wyników i kierunków dotychczasowych badań nad organizacjami młodzieżowymi w Polsce w XX w. oraz wymiany myśli i poglądów przez liczne grono młodych naukowców z różnych ośrodków naukowych w kraju.

Wszystkich zgromadzonych uczestników powitał kierownik naukowy konferencji prof. Mariusz Wołos (UMK), który podkreślił roboczy charakter Konferencji, gdyż w zasadzie jej uczestnikami byli praktycznie sami referenci. Następnie poprosił o zabranie głosu mgr. Patryka Tomaszewskiego (UMK), który zapoznał uczestników ze sprawami technicznymi związanymi m.in. z kolejnością poszczególnych wystąpień. Poinformował ponadto zgromadzonych, że wszystkie referaty zostaną opublikowane w kolejnym tomie serii: Historia i Polityka.

Przystąpiono następnie do obrad plenarnych, w których trakcie zaprezentowano trzy referaty dotyczące europejskich organizacji młodzieżowych.

Sesję zainaugurowało wystąpienie dr. Arkadiusza Czwołka (UMK), który przedstawił referat zatytułowany *Organizacja Młodzieży Białoruskiej „Żubr” w latach 2001–2006*. Pokrótkie omówił historię tej organizacji (powstała 14 I 2001 r.), genezę jej nazwy, strukturę, cele (odsunięcie od władzy Łukaszenki, a następnie demokratyzacja kraju), metody działalności (manifestacje, happeningi, rozdawanie prasy opozycyjnej i in.) oraz skalę represji, która dotknęła jej członków. Podsumowując, podkreślił sukces tej organizacji, która nie tylko przyczyniła się do aktywizacji młodzieży na Białorusi, ale również została dostrzeżona w Europie.

Kolejne dwa referaty dotyczyły jugosłowiańskich organizacji młodzieżowych. Pierwszy z nich *Związek Komunistycznej Młodzieży Jugosławii i jego bohater Ivo – Lola Ribar* wygłosił mgr Hubert Stys (UMK). Omówił historię tej organizacji (została powołana 10 X 1919 r. w Zagrzebiu), jej współpracę z Międzynarodówką Komunistyczną oraz Komunistyczną Partią Jugosławii, program, likwidację w 1936 r., następnie jej odbudowę w 1937 r. przy aktywnym udziale Ivo – Loli Ribara (ur. w 1916 r.), który kierował nią aż do swej śmierci w 1943 r. Krótko przypomniał następnie dzieje jugosłowiańskich organizacji młodzieżowych po II wojnie światowej: połączenie w grudniu 1948 r., kolejne przekształcenie w 1963 r. w Związek Młodzieży Jugosławii, a następnie w Socjalistyczny Związek Młodzieży Jugosławii.

Następnie Miłoś Zečević (student V roku historii UMK) przybliżył zgromadzonym zagadnienia związane z genezą oraz historię i główne kierunki działania *Młodzieżowych organizacji nacjonalistycznych w międzywojennej Jugosławii*.

Po zakończeniu wystąpień prowadzący obrady plenarne prof. M. Wołos otworzył dyskusję. Jako pierwszy głos zabrał dr Mariusz Mazur (UMCS w Lublinie), który nawiązując do referatu dr. A. Czwołka, podzielił się refleksją dotyczącą członków organizacji „Żubr”, których miał okazję poznać. Według niego są to osoby nastawione bardzo optymistycznie do swojej działalności rzeczywistości panującej na Białorusi. Doktor Joanna Sadowska (Uniwersytet w Białymstoku) spytała z kolei M. Zečevica odnośnie do używanego przez niego pojęcia organizacje faszystowskie, które zapewne występuje w literaturze jugosłowiańskiej, w przeciwieństwie do literatury polskiej, w której dominuje pojęcie organizacje faszystujące. W odpowiedzi M. Zečević stwierdził, że na terenie Jugosławii organizacje te miały przywiązanie do ideałów faszystowskich, po części zaś na życie przez niego tego terminu wpłynęła literatura jugosłowiańska, głównie z lat osiemdziesiątych XX w., kiedy Jugosławia była krajem komunistycznym. Profesor M. Wołos dodał, że oba pojęcia można traktować jako wartościowanie zaangażowania danej organizacji w idee faszystowskie. Z kolei dr J. Sadowska, nawiązując do referatu H. Stysa, zwróciła uwagę na termin połączenia młodzieżowych organizacji socjalistycznych w Jugosławii (grudzień 1948 r.). Następnie dr Eryk Krasucki (IPN Szczecin) zadał pytanie dr. A. Czwołkowi o istnienie drugiego obiegu wydawniczego na Białorusi. W odpowiedzi referent stwierdził, że białoruskie wydawnictwa drugiego obiegu są drukowane na Litwie, a nawet w Rosji. Poza tym prasa opozycyjna wychodzi też w drukarniach państwowych. Magister P. Tomaszewski, nawiązując do tego samego referatu, spytał, czy w organizacji „Żubr” można odnaleźć jakieś przesłanki ruchu anarchizującego. Doktor A. Czwołek stwierdził, że na spotkaniach koordynatorów ustalany jest plan działania, natomiast jego realizacja zależy już w dużej mierze od wielkości miasta. Na zakończenie dyskusji prof. M. Wołos wrócił jeszcze do pojęcia jugosłowiaństwa użytego w referacie M. Zečevica, stwierdzając, że idea ta była wykorzystywana przez obie strony walczące o władzę na terenie Jugosławii.

Po krótkiej przerwie obrady konferencji odbywały się w II sekcjach, których podział wyznaczała cezura czasowa 1945 r.: A – Polskie organizacje młodzieżowe do 1945 r. oraz B – Polskie organizacje młodzieżowe od 1945 r. Wśród problemów poruszanych na obradach Sekcji B znalazły się zagadnienia związane z działalnością organizacji młodzieżowych stojących po obu stronach barykady w okresie istnienia PRL.

W trakcie przedpołudniowych obrad Sekcji B wygłoszono trzy referaty. Jako pierwszy głos zabrał dr Mirosław Golon (UMK), który przedstawił referat pt. *Aktywność komunistycznych organizacji młodzieżowych w środowisku polskich studentów w ZSRR w okresie stalinowskim*. Na wstępie prelegent zaznaczył, że pominął w swym referacie organizację ZMP. Podkreślił, że studia w ZSRR były wyraźnie preferowane, głównie ze względów politycznych. Według danych ze stycznia 1951 r. z 900 osób studiujących poza granicami Polski ok. 77% studiowało w ZSRR. Wcześniej w l. 1946–1949 wysyłano niewielkie kilkunasto-, kilkudziesięciuosobowe grupy, dopiero później rośnie skala tych wyjazdów. Przedstawił następnie rys historyczny organizacji młodzieżowych w ZSRR: Komсомоłu i WKP(b). Szacuje się, że przez pierwszą z tych organizacji przeszło w ciągu 40 lat blisko 70 milionów młodych ludzi. Następnie szeroko omówił obowiązkowe w każdym mieście Biura Studentów Polskich oraz studenckie POP.

Następnie głos zabrał dr E. Krasucki (IPN Szczecin), który wygłosił referat nt. *Za młodzi, aby zapisać się do „Solidarności”, a za starzy, aby o niej zapomnieć – rzecz o szczecińskim (i nie tylko) Ruchu Wolność i Pokój z drugiej połowy lat 80*. Zajął się on tym młodzieżowym środowiskiem opozycyjnym jako formacją ideową. Krótko przedstawił dzieje tego ruchu, który powstał w 1985 r., jego genezę (odmowa złożenia przysięgi wojskowej przez Adamkiewicza, który został za to skazany na 2,5 roku więzienia) oraz przykłady działalności. Podsumowując, stwierdził, że WiP przygotowywał młodych ludzi do życia w społeczeństwie obywatelskim, demokratycznym.

Ostatni referat w tej części sesji pt. *Znaczenie polityczne Związku Młodzieży Socjalistycznej (1957–1976)* przedstawiła dr J. Sadowska (Uniwersytet w Białymstoku). Omówiła genezę powstania związku, szybkie wyciszenie jego głosu politycznego (po wymianie kadry założycielskiej). Następnie poruszyła kwestię lat przełomowych (1968 i 1970), które były sprawdzianem wierności Związku wobec władz oraz płaszczyzn, na których ZMS był potrzebny PZPR. Według referentki ZMS nie odegrał poważnej roli politycznej, jego główna rola polegała na tym, że był organizacją służebną wobec PZPR.

Prowadzący tę część obrad mgr H. Stys otworzył dyskusję. Jako pierwszy swoje uwagi do referatu dra E. Krasuckiego zgłosił ks. mgr Jarosław Wąsowicz (Archiwum Salezjańskie Inspektorii Pileckiej), który m.in. spytał o zasób archiwalny IPN w Szczecinie odnoszący się do zagadnienia Ruchu WiP. Referent w odpowiedzi stwierdził, że jest on jeszcze nierozpoznany, ponieważ IPN w Szczecinie działa dopiero od kwietnia 2006 r. Następnie ks. J. Wąsowicz wniósł swoje wątpliwości do ww. referatu odnośnie do zagadnienia regionalizacji WiP, która jest nieostra (Słupsk, Koszalin bardziej należy łączyć z Gdańskiem niż ze Szczecinem, przy czym nie należy używać formy Pomorze Zachodnie na te oddziały Ruch WiP). Podkreślił następnie, że po 1988 r. najpoważniejszą organizacją młodzieżową w Szczecinie była FMW, a nie WiP (wg referenta obie te organizacje działały we współpracy). Na zakończenie odniósł się do kwestii wieku najmłodszych działaczy WiP, którzy pochodzili z roczników 1973–1974, a nie jak twierdzi referent 1971. Z kolei głos zabrał dr M. Golon, który podkreślił zły stan zachowania akt Kolegiów do Spraw Wykroczeń, co ma wpływ na stan badań dotyczących przypadków odmowy służby wojskowej. Jako ostatni w tej części dyskusji głos zabrał dr A. Czwołek, który odnosząc się do referatu dra M. Golona, spytał o kwestie obyczajowości na studiach w ZSRR oraz czy znane są referentowi przypadki zostawiania w tym kraju. W odpowiedzi dr M. Golon stwierdził, że spotkał się z takimi przypadkami wśród grupy młodych naukowców, jednak niemożliwe było zrobienie wielkiej kariery w ZSRR, natomiast jeżeli chodzi o obyczajowość, to generalnie w ZSRR obowiązywał konserwatywny obyczajowy. Na pewne rozluźnienie obyczajowości wpływ miała II wojna światowa, po której zakończeniu na uczelnie trafili ludzie „frontowi”.

Po przerwie jako pierwsza referat wygłosiła dr Joanna Gomoliszek (UMK). W swoim wystąpieniu pt. *Organizacyjna prasa studencka na polskich uniwersytetach w latach 1945–1989 (na przykładzie wybranych tytułów)* przedstawiła wybrane, co podkreśliła, subiektywnie organy prasowe m.in. takich organizacji jak: Bratnia Pomoc („Akademik”), Zrzeszenie Studentów Polskich („Nomus” na UJ), Związku Młodzieży Socjalistycznej („Perspektywy” na UW), Socjalistyczny Związek Studentów Polskich („Bulaj” na Uniwersytecie Gdańskim) oraz Niezależnego Zrzeszenia Studentów UMCS (Biuletyn NZS UMCS).

Z kolei dr Mariusz Mazur (UMCS) przedstawił referat *ZMP-owiec jako oficjalny wzorzec „nowego człowieka” okresu stalinowskiego*. W swoim wystąpieniu skupił się na podstawowych przymiotach, jakie powinien posiadać wzorcowy członek ZMP. Wymagano, aby byli to ludzie konsekwentni, z biednej rodziny, świadomi hierarchiczności systemu, poświęcający się pracy dla kraju, o dużym poczuciu dyscypliny oraz pozytywnym stosunku do internacjonalizmu. Utopijność tych założeń spowodowała, że wzorzec ten nie został nigdy zrealizowany.

Kolejna prelegentka mgr Marta Walczak (doktorantka na Uniwersytecie Opolskim) wygłosiła referat nt. *Nielegalne organizacje młodzieżowe w Wałbrzychu w latach 1948–1956*. Podkreśliła, że na ich charakter wpłynęła przede wszystkim sytuacja społeczno-gospodarcza panująca na terenie tego śląskiego miasta. Niektóre z nich skupiały chłopców w wieku od 15 do 17 lat (np. organizacja Filipa Eugeniusza), dlatego trudno wobec nich używać terminu organizacja. Inne wyrosły w środowisku górników, jak np. organizacja Alfonsa Kaczmarczyka (bez nazwy), kilka zaś wywodziło się ze środowiska ministrantów (np. Armia Krajowa „Błyskawica”, Związek Patriotów Polskich). Omawiając poszczególne organizacje (np. Polska Armia Krajowa, Polska Organizacja Podziemna i in.), referentka poruszyła również kwestię ich likwidacji oraz wymiarów kar, na jakie skazano ujętych przywódców.

Po krótkiej przerwie dr Joanna Król (Uniwersytet Szczeciński) w referacie *ZMP-owski model wychowania. Aspekty socjologiczno-pedagogiczne* ponownie zajęła się zagadnieniem modelu członka ZMP. W odróżnieniu od dr. M. Mazura przedstawiła cechy ZMP-owca od strony praktycznej, przybliżając pokrótce historię tej organizacji.

Kolejno głos zabrał ks. mgr J. Wąsowicz (ASIP), który wygłosił referat nt. *Idea niepodległości w programach niezależnych organizacji młodzieżowych regionu gdańskiego w l. 1981–1990*. Zwrócił on uwagę na to, że w regionie gdańskim prym wśród niezależnych inicjatyw szybko zaczęły wieść środowiska szkolne. Ich działania kształtowały takie postawy wśród młodzieży, które zaowocowały pojawieniem się środowisk nawiązujących jednoznacznie do tradycji niepodległościowych. Przedstawił następnie ideę niepodległości Polski w programach następujących organizacji młodzieżowych: Międzyszkolny Komitet Koordynacyjny „Solidarność Młodych”, Ruch Społeczeństwa Alternatywnego, Porozumienie Grup Niezależnych „Wolność”, Ruch „Wolność i Pokój” oraz Federacja Młodzieży Walczącej. Ta ostatnia w l. 1985–1990 stała się najpotężniejszą organizacją w regionie gdańskim. Omówił obszernie ewolucję stanowiska FMW w kwestii niepodległości Polski w poszczególnych okresach, tj. w l. 1984–1988 (walka o niepodległość była wówczas kojarzona ze sprzeciwem wobec władz komunistycznych) oraz 1989–1990, kiedy nastąpił rozłam w FMW (na KK FMW i KRK FMW). KK FMW całkowicie odrzuciła dialog i porozumienie z władzami, w przeciwieństwie do KRK FMW, która np. w stosunku do wyborów z 1989 r. zachowała postawę neutralną. Ostatecznie górę wzięła opcja bardziej radykalna, o czym świadczą dokumenty wydane od stycznia do maja 1990 r.

Ostatnim wykładem wygłoszonym podczas obrad Sekcji B było wystąpienie dr. Piotra Gołdy na (WSHE) na temat: *Geneza powstania i działalność Polskiej Organizacji Harcerskiej (1985–1997)*. Referent przedstawił genezę powstania POH (wyrzucenie kilku harcerzy z ZHP za uczestnictwo we mszy świętej w mundurach), która została utworzona w Koninie (rejestracja nastąpiła w Sądzie w Koninie 25 VI 1990 r.), jej dzieje, wydawane przez nią czasopisma („Służba” i „Baszta”) oraz strukturę. W 1997 r. POH włączono do struktur Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej.

Ostatnim akcentem sesji była dyskusja. Jako pierwszy głos zabrał dr M. Golon, który, odnosząc się do ostatniego referatu, wspomniał metody włączania do harcerstwa w czasach PRL-u. Następnie odniósł się do nadgorliwości członków ZMP, na co wpływ miało ich urabianie przez UB. Na zakończenie dyskusji wrócono do zagadnienia cezury, którą należy uznać za początek suwerennej III Rzeczypospolitej (1989, 1990, czy 1991 r.). Ostatni w tym sporze głos zabrał dr M. Golon, który opowiedział się za jesienią 1991 r., kiedy odbyły się pierwsze całkowicie wolne wybory, a następnie dokonał oficjalnego zakończenia obrad konferencji, dziękując za udział jej uczestnikom.

Wszystkie referaty (wygłoszone oraz nadesłane, które zostaną opublikowane w kolejnym tomie serii Historia i Polityka) oraz niezmiernie ożywiony charakter dyskusji, która trwała jeszcze długo po zakończeniu obrad, świadczą o tym, że konferencja spełniła stawiane jej cele naukowe. Wskazane zostały kolejne obszary badań, które stoją przed historykami zajmującymi się polskimi organizacjami młodzieżowymi w XX w. Można mieć jedynie nadzieję, że nie będzie to ostatnie spotkanie o tej tematyce.

Krzysztof Kolasa
Archiwum Państwowe w Łodzi